

นครศรีธรรมราช

ยุคก่อนประวัติศาสตร์

นามของนครศรีธรรมราชในประวัติศาสตร์

ปรีชา นุ่นสุข

จากประวัติศาสตร์อันยาวนานแห่งนครศรีธรรมราช สามารถประมวลได้ว่าชื่อของ "นครศรีธรรมราช" ได้ปรากฏชื่อในชื่อต่างๆ หลายชื่อ ตามความรู้ความเข้าใจที่สืบทอดกันมา และสำเนียงภาษาของชนชาติต่างๆ ซึ่งเคยเดินทางผ่านมาในระยะเวลาที่ต่างกัน เช่น

๑. "ตมฺหฺลึงฺคฺมฺ" หรือ "ตามฺหฺลึงฺคฺมฺ" (Tambalingam) หรือ "กมฺลี" หรือ "ตมฺลี" หรือ "กะมะลึง" หรือ "ตะมะลึง"

เป็นภาษาบาลีที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหา นิทเทศ (คัมภีร์บาลี ติสฺสเมตเตยฺยสฺสุตตนิทเทศ ขุททก นิกาย มหานิทเทศ ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ คัมภีร์นี้เป็นวรรณคดีอินเดียโบราณ กล่าวถึงการ เดินทางของนักเผชิญโชค เพื่อแสวงหาโชคลาภและความร่ำรวยยังดินแดนต่างๆ อันห่างไกลจากอินเดีย คือ บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ระบุชื่อเมืองท่าต่างๆ ในบริเวณนี้ได้ และในจำนวนนี้ได้มีชื่อเมืองท่า ข้างต้นอยู่ด้วย ดังความตอนหนึ่งดังนี้

.....เมื่อแสวงหาโคกทรัพย์ ย่อมแล่นเรือไป
ในมหาสมุทร ไปคุมพะ (หรือติคุมพะ) ไปตักโกละ ไป
ตักกลิลา ไปกาลมฺข ไปมรณปาร ไปเวสุงคะ ไปเวราบด
ไปชวา ไปกะมะลึง (ตะมะลึง) ไปวังคะ (หรือวังคะ)
ไปเวฟ วัททะนะ (หรือเวฟุพันณะ) ไปสุวัณณภูมิ ไป
สุวัณณภูมิ ไปตัมพปัดณิ ไปสุปปาระ ไปภูกะ (หรือ
การุกัจจะ) ไปสุรัทธะ (หรือสุรัฏฐะ) ไปอังกณกะ
(หรือกังคโลก) ไปคังคณะ (หรือกังคณะ) ไป
ปรมคังคณะ (หรือสมรตังคณะ) ไปโยนะ ไปปินะ
(หรือปรมโยนะ) ไปออลสันทะ (หรือวินกะ) ไปมูลบท
ไปมรุกันตาร ไปชัณณบท ไปอชบด ไปเมณฑบท ไป
สังกบท ไปฉัตตบด ไปวังสบท ไปสฤณบท ไปมุสิกบด
ไปทริบด ไปเวตตจาร....."

ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (Gorge Coedes)
นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสได้กล่าวว่า นักปราชญ์ทาง
โบราณคดีได้ลงความเห็นชื่อเมืองท่า "กะมะลึง" หรือ
"ตะมะลึง" ข้างต้นนี้ตรงกับชื่อที่บันทึกหรือจดหมายเหตุ
จีนเรียกว่า "ตั้ง-มา-หลิง" และในศิลาจารึกเรียกว่า
"ตามพริงค์" คือนครศรีธรรมราช

นอกจากนี้ในคัมภีร์มิลินทปัญหา ซึ่งพระปิฎก
จุกุภักย์ ได้รจนาขึ้นเป็นภาษาบาลี ซึ่งบางท่านมีความ
เห็นว่ารจนาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ แต่บางท่าน
มีความเห็นว่ารจนาเมื่อราว พ.ศ.๕๐๐ ก็ได้กล่าวถึง
ดินแดนนี้ไว้ในถ้อยคำของพระมหานาคเสน ยกมาเป็น
ข้ออุปมา ถวายพระเจ้ามิลินท์ (หรือ เมนนันเดอร์ พ.ศ.
๓๙๒-๔๑๓) ดังความตอนหนึ่งว่าดังนี้

.....เหมือนอย่างเจ้าของเรือผู้มีทรัพย์ ได้คำ
ระวางเรือในเมืองท่าต่างๆ แล้ว ได้ชำระภาษีที่ท่าเรือ
เรียบร้อยแล้ว ก็สามารถจะแล่นเรือเดินทางไปใน
ทะเลหลวง ไปถึงแคว้นวังคะ ตักโกละ เมืองจีน (หรือ
จีนะ) ไตวีระ สุรัฏฐ์ อลสันทะ โกลปฏฐนะ โกละ
(หรือท่าโกละ) อเล็กซานเดรียหรือฝั่งโกโรมันเดล หรือ
สุวัณณภูมิ* หรือที่ใดที่หนึ่งนาวาไปได้ (หรือสถานที่
ชุมนุมการเดินเรือแห่งอื่นๆ).....

ศาสตราจารย์ซิลแวง เลวี (Sylvain Levy)
นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสมีความเห็นว่า คำว่า "ตะมะลึง"
(Tamall) ที่ปรากฏในคัมภีร์มหานิทเทศนั้นเป็นคำเดียวกับ
คำว่า "ตามพริงค์" ตามที่ปรากฏในที่อื่นๆ

ส่วนศาสตราจารย์ ดร.ประนะวิตานะ (Senarat
Paranavitana) นักปราชญ์ชาวศรีลังกา (ลังกา) มี
ความเห็นเห็นว่า คำว่า "ตะมะลึง" (Tamall) บวกกับ "คม"
(Gam) หรือ "คมุ" (gamu ซึ่งภาษาสันสกฤตใช้ว่า
"ครามะ" (grama) จึงอาจจะเป็น "ตะมะลึงคม"
(Tamalingam) หรือ "ตะมะลึงคมุ" (Tamalingamu)
ในภาษาสิงหล และคำนี้เมื่อแปลเป็นภาษาบาลีก็เป็น
คำว่า "ตมพริงคะ" (Tambalinga) และเป็น "ตาม
พริงคะ" (Tambalinga) ในภาษาสันสกฤต=

๒. "ตัน-มา-ลึง" (Tam-ma-ling) หรือ "ตั้ง-มา-หลิง"

เป็นชื่อที่เจาจูกัว (Chao-ju-Kua) และ
วังตาหยวน (Wang-Ta-Yuan) นักจดหมายเหตุจีน
ได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ เตา-อิ-ชี-เลียว (Tao-i-chih-
lioh) เมื่อ พ.ศ.๑๗๖๙ ความจริงชื่อตามพริงค์นี้
นักจดหมายเหตุจีนรุ่นก่อนๆ ก็ได้เคยบันทึกไว้แล้ว
ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในหนังสือซุงชี (Sung-Shih) ซึ่ง
บันทึกไว้ว่าเมืองตามพริงค์ได้ส่งทูตไปติดต่อทำไมตรี
กับจีน เมื่อ พ.ศ.๑๕๔๔ โดยจีนเรียกว่า "ตัน-เหมย-
หลิว" (Tan-mei-leou) ศาสตราจารย์พอล วิทลีย์*
(Paul Wheatley) นักปราชญ์ชาวอังกฤษได้กล่าวไว้ว่า
"Tan-mei-leou" นั้นต่อมานักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ
ภาษาจีนชาวฝรั่งเศสและอังกฤษได้ลงความเห็นว่าเป็น
ที่ถูกต้องจะออกเสียงว่า "Tan-mi-liu" หรือ "Tan-mei-
liu"

๓. "มาทมาลึงคัม" (Madamalingam)

เป็นภาษาทมิฬ ("มา" "มหา") ปรากฏอยู่ใน
ในศิลาจารึกที่พระเจ้าราเชนทระโจปะที่ ๑ ในอินเดีย
ภาคใต้ โปรดให้สลักขึ้นไว้ที่เมืองตันชอร์ (Tanjore) ใน

อินเดียภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ.๑๕๗๓-๑๕๗๔ ภายหลังที่ พระองค์ได้ทรงส่งกองทัพเรืออันเกรียงไกรมาปราบเมือง ต่างๆ บนคาบสมุทรมลายูจนได้รับชัยชนะหมดแล้ว ใน บัญชีรายชื่อเมืองท่าต่างๆ ที่พระองค์ทรงตีได้และสลัก ไว้ในศิลาจารึกดังกล่าวนั้นมีตามพรลิงค์อยู่ด้วย แต่ได้ เรียกชื่อเพี้ยนไปเป็นชื่อ "มาทมาลิงคัม"^{๑๐}

๔. "ตามพรลิงค์" (Tambralinga)

เป็นภาษาสันสกฤต คือเป็นชื่อที่ปรากฏใน ศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ซึ่งพบที่วัดหัวเวียง (ปัจจุบัน เรียกว่าวัดเวียง) ตำบลตลาด อำเภอไชยา จังหวัด สุราษฎร์ธานี สลักด้วยอักษรอินเดียกลาย ภาษา สันสกฤต เมื่อ พ.ศ.๑๗๗๓

ศิลาจารึกหลักนี้ สลักอยู่บนหลืบประตูสมัย โบราณ ดังที่พันตรี de Lajonquiere นักปราชญ์ชาว ฝรั่งเศส ได้กล่าวไว้ว่าสลักอยู่บนหลืบประตูสมัยโบราณ มีขนาดสูง ๑.๗๗ เมตร (ไม่รวมเดือยสำหรับฝังเข้าไป ในธรณีด้านล่างและทับหลังด้านบน) กว้าง ๔๕ เซนติเมตร หนา ๑๓ เซนติเมตร ศิลาจารึกหลักนี้มี ข้อความ ๑๖ บรรทัด ในปัจจุบันศิลาจารึกหลักนี้เก็บ รักษาไว้ที่หอวิชาญาน หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพนานนคร

ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่านและแปลศิลา จารึกหลักนี้ไว้ดังนี้

คำอ่าน

- ๑. สวสฺติ ศรีมตฺตฺศรีมนาสาสนาครุสุภท ยสุ ตามพฺรลิ่ง
- ๒. เศศฺวระ ส - - นิว ปตฺมวีสฺชนตํ วัศฺปรุทึ ไปตฺวอะ สฺริ
- ๓. เปน นิ จันทรภาณุมนทนะ ศรีธรมฺมราชา ส ยะ ธรมฺมสาโลกสมานนี
- ๔. ตินิปุณะ ปญฺจาณทวีสฺธิปะ สฺวสฺติ ศรี กมล กุลสมฺตฺกฤ (ต) ตามุ
- ๕. พฺรลิ่งเคศฺวรภูทพลภิมเสนาชฺยายนสุ

สกลมนุสยปฺนยา

๖. นุภาเวน พฺว จันทรสุรยฺยานุภาวมิน ลโปปฺร สิทธิกรฺตฺติ

๗. ธรจันทรภาณุ-ติ ศรีธรมฺมราชา กสิยฺคฺพราชา นิ ทวตฺริงศาธกุ ตฺริณี

๘. สตาธิกจตุวารสทฺสุรานยติกรฺวานเต เสดลา เลขมิว ภกฺตยามฤตฺตรทม

ต่อไปนี้อีก ๗ หรือ ๘ บรรทัด อ่านไม่ใคร่ออก สังกตเห็นได้แต่เพียง

- ๙. - - - - - นุยฺทิ ทฺรพฺยานิ- - - - -
- มาตฤปิตฺถ
- ๑๐. - - - - - สปริโกคฺยา- -
- - - - -
- ๑๑-๑๒. - - - - - ไพริฎฺฤษ

คำแปล

บรรทัดที่ ๑ สวสฺติ

พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพรลิงค์ ทรงประพฤติ ประโยชน์แก่อุฎลแก่พระพุทธศาสนา พระองค์สืบ พระวงศ์มาจากพระวงศ์อันรุ่งเรือง คือ ปทุมวงศ์ มี รูปร่างงามเหมือนพระกามะ อันมีรูปร่างงามราวกับ พระจันทร์ ทรงฉลาดในนิติศาสตร์เสมอด้วยพระเจ้า ธรรมาโคกราช เป็นหัวหน้าของพระราชวงศ์..... ทรงพระนาม ศรีธรรมราช

บรรทัดที่ ๔ ศรีสวสฺติ

พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพรลิงค์ เป็นผู้ อุปถัมภ์ตรกูลปทุมวงศ์ พระหัตถ์ของพระองค์มีฤทธิมี อำนาจ.....ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลซึ่งพระองค์ ได้ทำต่อมนุษย์ทั้งปวง ทรงเดชานุภาพประดุจพระ อาทิตย์ พระจันทร์ และมีพระเกียรติอันเลื่องลือในโลก ทรงพระนาม จันทรภาณุศรีธรรมราช เมื่อกลียุค ๔๓๓๒

คำว่า "ตามพรลิงค์" นี้ ได้มีนักปราชญ์หลายท่าน ให้ความหมายไว้หลายประการ เช่น

๑) ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร แปลว่า "ลึงค์ทองแดง" (แผ่นดินผู้ที่นับถือศิวลึงค์)^{๑๒}

๒) นายธรรมทาส พานิช แปลว่า "ไขแดง" (ความหมายตามภาษาพื้นเมืองปักขใต้)^{๑๓}

๓) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกเพี้ยนเป็น "ตามพรลึงค์" (Tamralinga)

๔) สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงประทานความเห็นว่าเป็น "ตามพรลึงค์" แปลว่า "นิมิตทองแดง" จะหมายเอาอันใดที่นครศรีธรรมราชน่าจะสืบทอดมาก พบในหนังสือพระมาลัยคำหลวง เรียกเมืองลึงกาว่า "ตามพปถยทวิป" แปลว่า "เกาะแผ่นดินทองแดง" เห็นคล้ายกับชื่อนครศรีธรรมราชที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกว่า "ตามพรลึงค์" จะหมายความว่าสืบมาแต่ลึงกาก็ได้กระมัง^{๑๔}

๕) ไมตรี ไร่พระศก ได้แสดงความเห็นว่า "ตามพรลึงค์" น่าจะหมายความว่า "ตะกุกดำแดง" คือหมายถึงผิวของคนปักขใต้ซึ่งมีสีดำแดงและอาจจะหมายถึงชื่อชนชาติมิใช่ชื่อเมือง^{๑๕}

๖) ศาสตราจารย์ไอ. คอนเนอร์ (Stanley J.O' Connor) มีความเห็นว่าชื่อ "ตามพรลึงค์" นี้ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสืบเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะศาสนาพราหมณ์เจริญสูงสุดในนครศรีธรรมราช จึงได้ค้นพบโบราณวัตถุสถานมากกว่าที่ใดในประเทศไทย และหลักฐานทางโบราณวัตถุในลัทธิไศวนิกาย (Virasaivas) ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือแพร่หลายในอินเดียภาคใต้ก็พบเป็นจำนวนมากในเขตนครศรีธรรมราชก็รองรับอยู่แล้ว^{๑๖}

๕. "ตะมะลึงคัม" (Tamalingam) หรือ "ตะมะลึงโคม" (Tamalingom)

เป็นภาษาสิงหล ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อักษรสิงหลชื่อ Elu-Attanagalu-Vam-sa ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๕^{๑๗}

นอกจากนี้ในเอกสารโบราณประเภทหนังสือของลังกาก็ยังมีเรียกแตกต่างกันออกไปอีกหลายชื่อ เช่น "ตะมะลึงคัม" (Tamalingam) ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชื่อปูชาวลี (Pujavali), "ตมพลิงคะ" (Tambalinga) ปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องวินยะ-สนณะ (Vinaya-Sanna)^{๑๘} และในตำนานจลวงค์^{๑๙} (Culavamsa) ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "...พระเจ้าจันทกานูบังอาจยกทัพจาก "ตมลึงควิลัย" (Tambalinga-Visaya) ไปตีลังกา..." เป็นต้น ชื่อเหล่านี้มักปรากฏโดยทั่วไปเข้าใจกันว่าเป็นชื่อเดียวกันกับชื่อ "ตามพรลึงค์" ที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ของไทย^{๒๐}

๖. "กรุงศรีธรรมราชโกก"

ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๓๕ คือ ศิลาจารึกดงแม่นางเมือง พบที่แหล่งโบราณคดีดงแม่นางเมือง ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๑๐

ศิลาจารึกหลักนี้เป็นหินชนวนสีเขียว สูง ๑.๗๕ เมตร กว้าง ๓๗ เซนติเมตร หนา ๒๒ เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรอินเดียกลายทั้งสองด้าน ด้านหน้าเป็นภาษามคธ มี ๑๐ บรรทัด ตั้งแต่บรรทัดที่ ๖ ถึงบรรทัดที่ ๑๐ ชำระอ่านไม่ได้ ด้านหลังเป็นภาษาขอมมี ๓๓ บรรทัด ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่หอวิโรจน์ หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้อ่านและแปลศิลาจารึกหลักที่ ๓๕ นี้ดังนี้

ด้านที่ ๑

คำจารึกภาษามคธ

๑. อโศโก มหาราช ธรรมเทศพิสัย
๒. วิโรชโม สุนตต์ สาสน์ อโวก

คำแปลภาษามคธ

- อโศกมหาราช ทรงธรรม เทศ
อำนาจ และมีความกล้าหาญผู้เสมอมิได้ มีรับสั่ง

๓. ๑ ธาตุปุชเขตต์ ททาทิ ตว์
๔. สุนตโต นาม ราชา สาสน์ สญา
๕. เปตวา....(ต่อไปนี่ชำรุด)
๖. -----
๗. -----
๘. -----
๙. -----
๑๐. -----

มายังพระเจ้าสุนัตต์ว่า ท่านจงให้ที่นาบูชา
พระธาตุฯ พระเจ้าสุนัตต์จึงประกาศกระแส
พระราชโองการให้ประชาชนทราบฯ.....

----- (ชำรุด) -----

ด้านที่ ๒

คำจารึกภาษาขอม

๑. พระขัณวมหาราชาธิราชดพระ
๒. นามกรุงศรีธรรมมาโคก ๐ ต
๓. พระศรีธาดา ๐ ต พระนามกรมเด
๔. งชคตศรีธรรมมาโคก ๐ นาวิษย
๕. ธาณยปุระ ๐ ราชคบาญชียเนะ ๐ บาท
๖. มูลอุณกพรณณสภภาคสลิกปุระ
๗. ดบพยุร ๐ พานภยพยุร ๐ เพงปุระ
๘. กภยพยุร ๐ ตมรย สตุมวย
๙. ๐ เอละสตุมวย ๐ นาคสตุมว
๑๐. ย ๐ ศิริกาพยุร พระบูชา ๐
๑๑. มวยทินองกรลิวณดบ ๐
๑๒. มหาเสนาบดีมวย เซมมาะ
๑๓. ศรีภูทนาทิตยอิศวรทวิป ๐ นำศาสนา
๑๔. ชาติราชโมกุดกรุงสุนต ต ปุระ
๑๕. ตรนาธานุยปุระ ๐ บนทวลเปรชวณภูมิ
๑๖. เสเรนินพธพระบูชากรมเดงช
๑๗. คต ๐ ตนวอศกุศนยเอกศกนุ
๑๘. รณณมีเกตมาฆอาทิตย์พารนุ
๑๙. ฐพพาสาธมวย อนุดวงทิกมวย
๒๐. ๐ ศรีจุมทยาหนุ ๐ กรุงสุนต
๒๑. เกวบูชากรมเด (ง) ชคตชวณภูมิ
๒๒. เสเรนินพธราชคบาญชียเนะเส
๒๓.

คำแปลภาษาขอม

สิ่งสักการที่มหาราชาธิราชผู้มีพระนามว่า
กรุงศรีธรรมมาโคก (๑) ถวายแด่พระสรีร
ธาดา (๒) ซึ่งมีพระนามว่ากรมเดงชคตศรี-
ธรรมมาโคก (๓) ณ ตำบลธานยปุระ เช่นใน
บัญญัตินี้ ข้าบาทมุล (๔) ผู้มีบรรณทุกเหล่า(๕)
๒๐๑๒, พาน ๒๒, ถ้วยเงิน ๒๒ ช้าง ๑๐๐
ม้า ๑๐๐ นาค ๑๐ สิวิกา (๖) สองเป็น
พระบูชา, วันหนึ่ง ข้าวสาร ๔๐ ลิข (๗)
มหาเสนาบดีผู้หนึ่งชื่อศรีภูทนาทิตย
อิศวรทวิป นำกระแสพระราชโองการราชา
ธิราช (๘) มายังกรุงสุนต(๙) ผู้ครอบครอง
ณ ธานยปุระ บัณฑูรใช้ให้ถวายที่นาซึ่ง
ได้กำหนดเขตไว้แล้ว เป็นพระบูชากรมเดง
ชคต (๑๐) ใน (มหา) ศักราช (๑๑) ๑๐๘๙ ขึ้น ๑๕
ค่ำเดือนสาม วันอาทิตย์ บูรพานาม (๑๒)
ฤกษ์ เฟลา ๑ นาฬิกา
อนึ่ง ความสวัสดิ์จึงมี, เวลาเที่ยงๆ
กรุงสุนตทำบูชากรมเดงชคต ถวายที่นา
ซึ่งได้กำหนดเขตไว้แล้ว เช่นในบัญญัติที่นา
.....บูรพาคดขทิง (=คลอง) ปัดจิมจต
ภูเขา....ทักษิณจตบางฉวา....อุตร.
จคขทิงชรุกเขวะ (=คลองมุแหวะ) นา
โสรงขย่า นาดรโลม นาทรกง บูรพาคด

- ๒๔. ...๐ บุรพพตรบอหิง ๐ บศจิมตรบพูน
- ๒๕. ...๐ ทกษินตรบบางจว
- ๒๖. ...๐ อุตตตรบอหิงชรุกเขวะ
- ๒๗. เสร์โสรขยาเสร์ตโรลิมเสร์
- ๒๘. ทรกกบบุรพพตรบอหิงเปรบศจิม
- ๒๙. ตรบศรกก ๐ ทกษินตรบบิงสุดก
- ๓๐. อุตตตรบอหิงเสร์พระชคต ๐ บุรพ
- ๓๑. ตรบกติง ๐ อเคนยตรบ
- ๓๒.๐ อุตตตรบศรกก...
- ๓๓.๐ ผู้ลเสร์นิพนธอนุลเปราม

คลองเปร บศจิมจคศรกก ทกษินจคบิงสุดก
 อุตตจคคคองนาพระชคต บุรพจคคติง
 อาคเนย์จค..... อุตตจคศรกก.....ผสมนา
 ซึ่งได้กำหนดเขตไว้แล้วเป็นหัวข้อเลข (๑๓)

อธิบายคำโดยผู้อ่านและแปล

(๑) กรุงศรีธรรมาโคก, คำว่า "กรุง" ในภาษาขอม เป็นกริยา แปลว่า ครอบรักษา, บังคับ เป็นนาม แปลว่า นคร, ราชธานี, ปูรี ในภาษาหนังสือหรือในวรรณคดีใช้แทนคำว่าพญา หรือ ราชา ก็มี เช่น กรุงศรีธรรมาโคก ในศิลาจารึกนี้ก็คือ พญาศรีธรรมาโคก หรือพระเจ้าศรีธรรมาโคก นั่นเอง

เรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมาโคกทั้งสองพระองค์ปรากฏอยู่ในหนังสือเอกสารประวัติศาสตร์เมืองพิทลุง ซึ่งแต่งเมื่อ พ.ศ.๒๒๓๒ สมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (ขุนหลวงท้ายสระ) เล่าเรื่องนางเลือดขาว มีใจความตอนหนึ่งเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมาโคกทั้งสองพระองค์ว่า

"นางและเจ้าพญา (คือ นางเลือดขาว และกุมารผู้เป็นสามี) กริธาพลกลับหลังมายังสทังบางแก้วแลแล กุมารก็เลียบดินดูจะสร้างเมือง ก็มาถึงแขวงเมืองนครศรีธรรมราชและก่อสร้างพระพุทธรูปเป็นหลายตำบล จะตั้งเมืองบ่มีได้ เหตุหน้านั้นเข้า หาพันธุ์สักบ่มีได้ก็ให้มาตั้ง ณ เมืองนครศรีธรรมราช แลญิงพระศพธาตุแล เจ้าพระญา (แลเจ้าพระญา = คือเจ้าพระญา) ศรีธรรมโคกราช ลูกเจ้าพระยาศรีธรรมโคกราชนั้น" ข้อความที่ขีดเส้นใต้ในนี้หมายความว่า "ซึ่งมีพระบรมอัฐิของเจ้าพระญาศรีธรรมาโคกราช ผู้เป็นพระราชโอรสของ

เจ้าพระญาศรีธรรมาโคกราชประดิษฐานอยู่ในที่นั้น" ตามข้อความที่ยกมานี้พอจะทราบได้ว่า เมืองนครศรีธรรมราชในสมัยนั้นมีพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีธรรมาโคกราชอยู่สองพระองค์ คือ พระชนกกับพระราชโอรส แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่ใช่ที่ทราบแน่ชัดว่า ข้อความที่กล่าวมานี้จะตรงกับข้อความในศิลาจารึกหลักนี้หรือไม่ ขอให้นักประวัติศาสตร์ช่วยกันพิจารณาต่อไป

(๒) พระสิริธาตุในที่นี้ หมายถึงพระบรมอัฐิของพระเจ้าศรีธรรมาโคกในพระบรมโกศ

(๓) กมรเตงชคตศรีธรรมาโคก, คำว่า "กมรเตง" เป็นภาษาขอมแปลว่า "เป็นเจ้า" โดยปริยาย หมายถึงเป็นที่เคารพนับถือเช่นพระเจ้าแผ่นดินและครูบาอาจารย์ เป็นต้น ส่วนคำว่า "ชคต" นั้นเป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า "สัตว์โลกหรือปวงชน" กมรเตงชคต แปลว่า เป็นเจ้าแห่งสัตว์โลกหรือเป็นเจ้าแห่งปวงชน เพราะฉะนั้นคำว่า "กมรเตงชคตศรีธรรมาโคก" จึงอาจแปลได้ว่าพระเจ้าศรีธรรมาโคก เป็นที่เคารพนับถือของปวงชน อนึ่ง พึงสังเกตว่าคำว่า "กมรเตง" นั้นใช้สำหรับนำหน้านามของบุคคลซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ ทั้งยังดำรงชีวิตอยู่หรือสิ้นชีวิตไปแล้วก็ได้ แต่คำว่า "ชคต" เช่นในศิลาจารึกนี้ ใช้เฉพาะผู้ที่สิ้นชีวิตไปแล้ว, ความหมายของคำว่า "ชคต" นอกจากนี้โปรดดูในพจนานุกรมสันสกฤต

- (๔) ข้าบาทมูล = ข้าราชการในพระราชสำนัก
- (๕) วรรณทุกเหล่า = วรรณทั้ง ๔ คือ กษัตริย์, พราหมณ์ แพศย์, ศูทร
- (๖) สิวีกา = วอ , เสลียง, คานหาม
- (๗) ลี = เป็นมาตราซึ่งดวงของขอมในสมัยโบราณ
- (๘) ราชาริราชในที่นี้ = กรุงศรีธรรมมาโคกหรือพระเจ้าศรีธรรมมาโคก ในบรรทัดแรก
- (๙) กรุงสุนต์ = พระเจ้าสุนต์
- (๑๐) กมรเตงชคต, คำว่า "กมรเตงชคต" ในศิลาจารึกนี้เป็นคำเรียกแทนพระนามพระเจ้าศรีธรรมมาโคกในพระบรมโกศ
- (๑๑) (มหา) ศักราช ๑๐๘๙ = พ.ศ.๑๑๑๐
- (๑๒) นูรพาสาฒ ชื่อฤกษ์ที่ ๒๐ ได้แก่ ดาวแรดตัวผู้ หรือดาวข้างพลาย
- (๑๓) อเลข = แปลง, หัวอเลข = หัวแปลง

จากศิลาจารึกหลักนี้จะเป็นได้ว่ามีความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระราชจากกรุงศรีธรรมมาโคกถวายที่ดินหรือกัลปนาอุทิศให้ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพ ดังความตอนหนึ่งว่า "...สิ่งสักการ ที่มหาราชาริราช ผู้มีพระนามว่ากรุงศรีธรรมมาโคก ถวายแด่พระสรีรธาตุ ซึ่งมีพระนามว่า กมรตง ชคตศรีธรรมมาโคก....มหาเสนาบดีผู้หนึ่งชื่อ ศรีภูวนาทิตยอัครทวิปนำกระแผลพระราชโองการราชาริราชมา..." แม้ศิลาจารึกหลักนี้จะไม่ได้ระบุที่ตั้งของกรุงศรีธรรมมาโคกไว้อย่างชัดเจนแต่คำว่า "ศรีธรรมมาโคก" ในศิลาจารึกนี้สัมพันธ์กับเรื่องราวของนครศรีธรรมราช ซึ่งพบหลักฐานเอกสารสนับสนุนในสมัยหลังอย่างไม่มีปัญหา^{๒๐} เช่น ศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ตำบลเมืองนครศรีธรรมราช, และตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช อันเป็นเอกสารโบราณของไทย เป็นต้น ส่วนเอกสารโบราณของต่างชาติก็ได้พบชื่อนี้ เช่นเดียวกันอย่างในเอกสารโบราณของลังกาที่เป็นรายงานของข้าราชการ สิ่งลึกลับที่เข้าไปในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ บังเอิญในตอนกลับจากกรุงศรีอยุธยาเรือเสีย

ไปติดอยู่ที่ตลิ่งหน้าเมืองนครศรีธรรมราช ข้าราชการผู้นั้น ชื่อ วิลฎาเค (Vilbage) ได้กล่าวถึงเมืองนครศรีธรรมราช ในขณะนั้นไว้อย่างน่าสนใจหลายประการ ตอนหนึ่งได้เขียนไว้เมื่อวันอังคารที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๒๙๔ ว่าดังนี้

"... ในใจกลางของเมืองนี้มีพระสถูปเจดีย์องค์หนึ่งใหญ่ทัดเทียมกับพระสถูปที่ชื่อว่า เจดีย์รุวันแวลี (Ruvanvali) แห่งเมืองโปโลนารูวะ (Polommaraiva) ในลังกาพระสถูปเจดีย์องค์นี้ กษัตริย์ธรรมมาโคก (King Sri Dharmasoka) เป็นผู้ทรงสร้างโดยทรงประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ในพระสถูปเจดีย์องค์นี้ด้วย^{๒๑}

๗. "ศรีธรรมราช"

เป็นชื่อที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ซึ่งพบที่วัดหัวเวียง (วัดเวียง) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังกล่าวมาแล้ว ศิลาจารึกภาษาสันสกฤตหลักนี้สลักขึ้นเมื่อ พ.ศ.๑๗๗๓ และได้กล่าวไว้ว่าสลักขึ้นในรัชสมัยของเจ้าผู้ครองแผ่นดินทรงมีอิสริยยศว่า "ศรีธรรมราช" ผู้เป็นเจ้าของตามพรลิงค์ (ตามพรลิงค์นคร)

ต่อมาชื่อ "ศรีธรรมราช" นี้ได้ปรากฏอีกในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัย ซึ่งสลักด้วยอักษรไทยและภาษาไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕

ดังความบางตอนในศิลาจารึกหลักนี้ เช่น^{๒๒}

".....เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำไถยทานแก่มหาเถรสังฆมราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้

ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา...." และ "...มีเมืองกว้างขวางหลาย ปราบเบื้องตะวันออกจรดสระหลวง สองแคว ลุมบาจาย สคา ทำฝั่งของถึงเวียงจันทร์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอน รอดคนที่พระบาง แพรกสุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตก รอดเมืองยอดเมือง..... หงสาวดี สมุทรหาเป็นแดน เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพว เมืองม่าน เมืองน.....เมืองพลัว ฝั่งของ เมืองขวาเป็นที่แล้ว..." เป็นต้น

๘. "สิริธรรมนคร" หรือ "สิริธัมมนคร"

ชื่อนี้พบว่าใช้ในกรณีที่เป็นชื่อของสถานที่ (คือเมืองหรือนคร) เช่นเดียวกับชื่ออื่นๆ ที่กล่าวมา แต่หากเป็นชื่อของกษัตริย์มักจะเรียกว่า "พระเจ้าสิริธรรม" หรือ "พระเจ้าสิริธรรมนคร" หรือ "พระเจ้าสิริธรรมราช"

ชื่อ "สิริธรรมนคร" ปรากฏในหนังสือบาลีเรื่องจามเทวีวงศ์ ซึ่งพระโพธิ์รังสีพระเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่งขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งพระรัตนปัญญา พระเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลีเมื่อ พ.ศ.๒๐๖๐ และมีผู้อื่นแต่งต่ออีก จนแต่งเสร็จเมื่อ พ.ศ.๒๐๗๑^{๒๔}

ส่วนในหนังสือสังคายนานี้ซึ่งพระโพธิ์รังสีพระเถระชาวเชียงใหม่ได้แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลีเมื่อราว พ.ศ.๑๙๕๕-๑๙๕๕ (ในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกนหรือพระเจ้าวิไชยดิศครองราชย์ในนครเชียงใหม่ แห่งล้านนาไทย) เรียกว่า "พระเจ้าศรีธรรมราช"^{๒๕}

๙. "โลแค็ก" หรือ "โลกัก" (Locac, Lochac)

เป็นชื่อที่มาริโค โบโล เรียกระหว่างเดินทางกลับบ้านเกิดเมืองนอน เมื่อ พ.ศ.๑๘๓๕ โดยออกเดินทางจากเมืองท่าจินเจาของจีน แล่นเรือผ่านจากปลายแหลมญวนตัดตรงมายังตอนกลางของแหลมมลายู ได้กล่าวพรรณนาถึงดินแดนในแถบนี้แห่งหนึ่ง ชื่อ "โลแค็ก" ซึ่งเข้าใจว่าน่าจะเป็นลิกอร์หรือนครศรีธรรมราช

๑๐. "ปาฏลีบุตร" (Pataliputra)

เป็นชื่อที่ปรากฏในเอกสารโบราณของลังกาที่เป็นรายงานของข้าราชการสิงหลที่เข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งได้กล่าวถึงเมืองนี้ไว้ในตอนที่ยกกลับ เพราะเรือเสียที่ตลิ่งหน้าเมืองนี้ โดยเรียกคู่กันในเอกสารชิ้นนี้ว่า "เมืองปาฏลีบุตร" ในบางตอน และ "เมืองละคอน" (Muan Lakon)^{๒๖} ในบางตอน เช่น

"...ในวันอังคารที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๙๔ ในขณะที่เขากำลังมาถึงเมืองละคอน (Muan Lakon) ซึ่งเป็นแคว้นหนึ่งของสยาม เรือก็อับปางลง แต่ไม่มีผู้ใดได้รับอันตราย และทุกคนได้ขึ้นฝั่งยังดินแดนที่เรียกกันว่า เมืองละคอน ในดินแดนนี้มีเมือง (City) ใหญ่เมืองหนึ่งเรียกกันว่า "ปาฏลีบุตร" (Pataliputra) ซึ่งมิกำแพงล้อมรอบทุกด้าน...."^{๒๗}

ในโคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีของนายสวนมหาดเล็กก็เรียกตามพริ้งค์ หรือนครศรีธรรมราชว่า "ปาดลีบุตร" เช่นกัน ดังที่ปรากฏในโคลงบางบทว่าดังนี้^{๒๘}

(๓๗) ป่างปาดลีบุตรเจ้า	นัครา
แจ้งพระยศเดชา	ปิ่นเกล้า
ทรงศักดิ์คือหงกา	เกกแก่ง อยู่แะ
ยังไม่ประนตเข้า	สู่จอมบพทมาลย์ ฯ

๑๑. "ลิ่งกอรี"

เป็นชื่อที่ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓ จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาสใช้เรียกชื่อเมืองตามพริ้งค์หรือนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ชื่อลิ่งกอรีนี้ชาวมาเลย์ในรัฐกลันตันและเมืองโกลัดเคียงใช้เช่นเดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวไทยมุสลิมในบริเวณดังกล่าวนี้ไม่เคยเรียกชื่อตามพริ้งค์ว่า "นครศรีธรรมราช" เลยมาแต่สมัยโบราณ ยิ่งกว่านั้นแม้แต่คำว่า "นคร" เขาก็ไม่ใช้ เพราะเขามีคำว่า "เนการี" หรือ "เนกรี" (Negri) อันหมายถึง เมืองใหญ่หรือนครให้อยู่

แล้ว ปัจจุบันนี้ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งสามจังหวัดยังคงเรียกตามพหุรงค์หรือนครศรีธรรมราชว่า "ลิกอร์" อยู่

ด้วยเหตุนี้ชื่อ "ลิกอร์" ที่ชาวโปรตุเกส ฮอลันดา และยุโรปชาติอื่นๆ ใช้เรียกชื่อ ตามพหุรงค์หรือนครศรีธรรมราช อาจจะเรียกตามที่ชาวมาเลย์ และชาวพื้นเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยทั้งสามจังหวัดใช้ก็ได้ เพราะชาวยุโรปคงจะอาศัยชาวมาเลย์เป็นคนนำทางหรือเป็นล่ามในการแล่นเรือเข้ามาค้าขายกับเมืองท่าต่างๆ บนแหลมมลายูตอนเหนือหรือคาบสมุทไทย^{๑๐}

๑๒. "ลิกอร์" (Ligor)

เป็นชื่อที่พ่อค้าชาวโปรตุเกส ซึ่งเข้ามาติดต่อกับชายกับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น คือในรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่สอง หรือเมื่อ พ.ศ.๒๐๖๑ อันนับเป็นชาวยุโรปชาติแรกที่ได้เข้ามาติดต่อกับชายกับไทยใช้เรียกตามพหุรงค์หรือนครศรีธรรมราช และพบว่าที่ได้เรียกแตกต่างกันออกไปเป็น "ละกอ" (Lagor) ก็มี

นักปราชญ์สันนิษฐานว่า คำว่า "ลิกอร์" นี้ชาวโปรตุเกสคงจะเรียกเพี้ยนไปจากคำว่า "นคร" อันเป็นคำเรียกชื่อย่อของ "เมืองนครศรีธรรมราช" ทั้งนี้เพราะชาวโปรตุเกสไม่ถนัดในการออกเสียงตัว "น" (N) จึงออกเสียงตัวนี้เป็น "ล" (L) ดังนั้นจึงได้เรียกเพี้ยนไปดังกล่าว แล้วในที่สุดชื่อ "ลิกอร์" นี้กลายเป็นชื่อที่ชาวตะวันตกรู้จักกันดี^{๑๑}

ในจดหมายเหตุของวันวลิต (Jeremais Van Chlet) พ่อค้าชาวดัชซึ่งเป็นผู้จัดการห้างฮอลันดา และเข้ามาประเทศไทยในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ก็ได้เรียกเมืองนครศรีธรรมราชว่า "ลีโกร" (Lijgoor, Lygoor)^{๑๒}

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) ทูตชาวอังกฤษที่เป็นตัวแทนของ

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทยก็เรียกนครศรีธรรมราชว่า "ลิกอร์"^{๑๓}

แม้แต่ในปัจจุบันนี้ชาวตะวันตกก็ยังใช้ชื่อนี้กันอยู่อย่างชื่อศิลาจารึกหลักที่ ๒๓ ที่พบ ณ วัดเสมาชัย (คู่แฝดกับวัดเสมาเมือง ต่อมารวมกันบางส่วนเป็นวัดเสมาเมือง) อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ชาวตะวันตกและเอเชียรู้จักกันในนาม "จารึกแห่งลิกอร์" (Ligor Inscription) นอกจากนี้ยังเรียกด้านที่ ๑ ของศิลาจารึกหลักนี้ว่า "Ligor A" และเรียกด้านที่ ๒ ว่า "Ligor B"^{๑๔} ดังนั้นนอกจาก "ตามพหุรงค์" แล้วชื่อเก่าของนครศรีธรรมราช อีกชื่อหนึ่งที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในระยะหลังคือ "ลิกอร์" นั่นเอง

๑๓. "ละคร" หรือ "ลคร" หรือ "ละคอน"

คงจะเป็นชื่อที่เพี้ยนไปจากชื่อ "นคร" เช่นเดียวกันกับที่เคยมีผู้เรียกนครลำปางว่า "เมืองลคร" หรือ "เมืองละคอน" เป็นต้น และคงเป็นชื่อที่ใช้เรียกกันในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ดังหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารโบราณของทูตสิงหลที่รายงานไปยังลังกา เมื่อ พ.ศ.๒๒๙๔ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในชื่อ "ปาฏลีบุตร" ข้างต้นนั้น

นักปราชญ์บางท่านให้ความเห็นว่าที่ได้เรียกเช่นนี้ เพราะว่าเมืองนครเคยมีชื่อเสียงทางการละครมาแต่โบราณ แม้แต่สมัยกรุงธนบุรีเมื่อ เมืองหลวงต้องการฟื้นฟูศิลปะการละคร ยังต้องเอาแบบอย่างไปจากเมืองนครศรีธรรมราช^{๑๕}

๑๔ "นครศรีธรรมราช"

เป็นชื่อที่อาจารย์ตรี อมาตยกุล และศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (Gorge Coedes) นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสมีความเห็นว่าคนไทยฝ่ายเหนือเรียกขนานนามราชธานีของกษัตริย์ "ศรีธรรมราช" ตามอิสริยยศของกษัตริย์ผู้ครองนครนี้ ซึ่งถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาทุกพระองค์ จนเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปและเป็นเหตุให้มีกราขนานนามตามชื่ออิสริยยศของกษัตริย์ผู้ครอง

นครนี้ ซึ่งได้ใช้เรียกขานกันมาแต่สมัยสุโขทัยเป็น
 อย่างน้อยตราจนปัจจุบันนี้^{๓๖}

ด้วยวิวัฒนาการอันยาวนานแห่งนครศรี
 ธรรมราช ดินแดนที่มีอดีตอันไกลโพ้นแห่งนี้ ซึ่งที่
 ได้รับการจารึกไว้ในบันทึกแห่งมนุษยชาติ
 ที่ต่างๆ ทั่วทุกมุมโลก และทุกช่วงสมัยแห่งกาล
 เวลาที่นำมาแสดงเพียงบางส่วนเหล่านี้ ย่อมชี้ให้
 เห็นพัฒนาการและอดีตอันรุ่งโรจน์ของนครศรี

ธรรมราชได้เป็นอย่างดียิ่ง เมื่อหวนกลับไปสัมผัส
 กับหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในนครศรีธรรม
 ราชเข้าผสมผสานด้วยแล้ว ทำให้ภาพแห่ง
 อดีตของนครศรีธรรมราชท้าทายต่อการทำความเข้าใจ
 จักกับ "นครศรีธรรมราช" ดินแดนที่ร่ำรวย
 ไปด้วยมรดกทางอารยธรรมและศิลปวัฒนธรรม
 แห่งนี้ยิ่งลึกลงและจริงจังยิ่งขึ้น

เบ็งอรรถ

๑. ดู ธิดา สาระยา, 'พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทย เน้นตามพหุรงค์ (คริสต์ศตวรรษที่ ๖-๑๓), ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ ๓ (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุศรีธรรมราช, ๒๕๒๖), หน้า ๙๕-๑๑๘.
- และดู ปรีชา นุ่นสุข, 'การศึกษาเกี่ยวกับชื่อสถานที่สำคัญบนคาบสมุทรไทยตะกั่วป่า ไชยา และนครศรีธรรมราช,' ในประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ ๓ (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุศรีธรรมราช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔๘-๑๕๙.
๒. พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๙ หน้า ๑๔๘-๑๔๙.
๓. ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ ๒ (พระนคร : หอพระสมุดสำหรับพระนคร, ๒๔๗๒), หน้า ๑๒.
๔. มานิต วัลลิโกดม, 'สภาพของอาณาจักรต่างๆ ในภาคใต้ของประเทศไทยก่อนศรีวิชัยมีอำนาจ,' ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๖๘.
๕. สุวัฒน์ภูมิ หรือ สุวรรณภูมิ (แปลว่า ดินแดนทอง - Golden Land) คงจะหมายถึงดินแดนแหลมอินโดจีนทั้งหมด คือ บริเวณพม่า ไทย กัมพูชา และแหลมมลายู ตรงตามที่ Childers' Pall Dictionary กล่าวไว้ มีได้หมายถึงเฉพาะพม่าตอนล่าง (Lower Burma) หรือพม่าตอนใต้เท่านั้น หากแต่ตลอดตามแนวชายฝั่งตั้งแต่ย่างกุ้ง (ย่างกุ้ง) ลงไปถึงสิงคโปร์
๖. มิลินทปัญญา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย หน้า ๔๖๔.
๗. Paul Wheatley, The Golden Khersonese. (Kuala Lumpur : University of Malaya Press, ๑๙๖๖), P.๑๘๓.
๘. Senarat Paranavitana, Ceylon and Malaysia. (Colombo : Lake House Investments Limited Publishers, ๑๙๖๖), P.๙๙
๙. Paul Wheatley, op.cit., pp.๖๖-๖๗,๗๗.
๑๐. See Nihar Ranjan Ray, Sanskrit Buddhism in Burma. (Amsterdam, ๑๙๓๖), pp.๗๘-๗๙. And see paul Wheatley, op. cit., pp.๑๙๙-๒๐๐.
๑๑. ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึกทวารวดี ศรีวิชัยละโว้ พิมพ์ครั้งที่ ๒ (แก้ไขใหม่) (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๔), หน้า ๓๐-๓๑ และรูปที่ ๑๐
๑๒. ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, 'ตามพหุรงค์' วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓, หน้า ๙๓.

๑๓ ธรรมทาส พานิช, "กรุงตามพรลิงค์ที่เมืองนครศรีธรรมราช," พุทธศาสนา ปีที่ ๔๙ เล่มที่ ๑-๒ (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม, ๒๕๒๔), หน้า ๓.

๑๔ ดู สารานุกรมเด็จ ฉบับวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๘, ฉบับปลายเดือน พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๘. และต้นเดือน ธันวาคม ๒๕๑๘.

๑๕ ไมตรี ไรพระศก, "ปฏิกริยาศิลปวัฒนธรรม," ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔ (๒๕๒๓), หน้า ๖๗-๖๘.

๑๖ Stanley J.O'Connor, "Si Chob : An Early Settlement in Penninsular Thailand," *Journal of the Slam Society*, Vol. LVI, pt.1 (January, 1968), p.๔., and "Tambralinga and the Khmer Empire," *Journal of the Slam Society*, Vol.๖๓,pt.1 (January, 1975), pp.๑๖๑-๑๗๕.

๑๗ Senarat Paranavitana, op.cit., pp.๗๘-๗๙.

๑๘ Ibid.

๑๙ Culavamsa, culavamsa. being the more recent part of the Mahavamsa, Part I, translated by W. Gelger, Pall Text Society, Translation Series, no.18, London, ๑๙๒๙.

๒๐ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘), ๑๒-๑๘.

๒๑ ธิดา สาระยา, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๙.

๒๒ P.E.E. Fernando, "An Account of the Kandyan Mission Sent to Siam in ๑๗๕๐," *The Ceylon Journal of Historical and Social Studies*, Vol.2, NO.1 (January, ๑๙๕๙), pp.๖๗-๘๒.

๒๓ พระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์ (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๗), หน้า ๑๐๙.

๒๔ พระโพธิ์รังสี, สนิงคินิทาน (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๔๑.

๒๕ Colonel Sir Henry Jule, (translated and edited), *The Book of Ser Marco polo : The Venetian Concerning the kingdoms and Marvels of the East.* (London : Jonh Murray Albemarle street, 1903) , p.๒๗๖.

๒๖ ไมเคิล ไรท์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าชาวสิงหลหิ้งคำที่มี "ง" สะกดเป็น "น" สะกดเสมอ ดังนั้นคำว่า "เมือง" (Muang) จึงจดเป็น "มูอัน" (Muan)

๒๗ P.E.E Fernando, op.cit., pp.๖๗-๖๘

๒๘ ประเสริฐ ณ นคร, "จารึกที่พบในนครศรีธรรมราช," ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๑), หน้า ๔๕๒.

๒๙ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, เรื่องเดิม, หน้า ๙๕-๙๖.

๓๐ Joaquim de Compos, "Early Portuguese Accounts of Thailand," *Journal of the Slam Society*, Selected Articles from the Slam Society Journal, Vol. VII, Relation ship with Portugal, Holland, and the Vatican, (Bangkok, 1959), p.๒๒๕.

๓๑ Jeremias Van Vilet, *The short Hlistory of the King of Siam*, translated by Leonard Andaya, (Bangkok : The Slam Society, 1975), p.๑๖.

๓๒ John Crawford, *Journal of an Embassy to the Courts of Slam and Cochln china*, (Kuala Lumpur : Oxford University Press, ๑๙๗๖), p.๔๔๓.

๓๓ See F.D.K. Bosch, "De Inscriptie van Ligor," *TBG.*, LXXXI, ๑๙๔๑, pp.๒๖-๓๘.

See Boecharl, "On the Date of the Inscription of Ligor B," SPAFA (SEAMEO Project in Archaeology and Fine Arts) Final Report Consultative Workshop on Archaeology and Environmental Studies on Srivijaya (I-WJA), Indonesia, August ๓๑-September ๑๒, 1982. (Bangkok : Southeast Asian Ministers of Education Organization, 1982.

๓๔ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, เรื่องเดิม, หน้า ๙๗.

๓๕ ตี อมาตยกุล, รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช (พระนคร : กรมศิลปากร, หน้า ๑๑.)